

Suomalais-ugrilainen kielentutkimus 1960-luvun Suomessa

Kulunut vuosikymmen on merkinnyt Suomen fennougristiselle kielentutkimukselle rauhallisen, mutta myös intensiivisen kehityksen kautta. Rauhallista kehitys on ollut lähinnä siksi, että monilla aloilla on päästy jo melko lähelle peruskysymysten ratkaisemista: meillä alkaa olla selkeä kuva suomalais-ugrialaisten, varsinkin suomalais-permiläisten kielten vokaaliston historiasta ja siinä vaikuttaneista tendensseistä, jotka ovat johdatelleet vokaaliston kehittymistä nykyisiin, toisistaan hyvinkin paljon poikkeaviin systeemeihin eri kielissä. Niin ikään tiedämme suomalais-ugrialaisten kielten konsonantistosuhteista niin paljon, että esimerkiksi etymologisen tutkimuksen on tämän tietämyksen varassa tuloksellista operoida. Lisäksi olemme selvillä suomalais-ugrilaisen kantakielen morfeemien, yhtä hyvin vartaloiden kuin taivutus- ja johtopääätteidenkin, rakenteesta ja näin pystymme entistä varmemmin rekonstruoimaan menneitä kielimuotoja. Suurelta osalta tämä tietämyksemme on Erkki Itkosen ansiota, sillä hänen perusteelliset suomalais-ugrialaisten kielten vokaalistorakenteita koskevat tutkimuksensa ovat luoneet vankan pohjan suomalais-ugrilaisen ja miksei uralilaisenkin kielihistorian tarkastelulle. Suomen fennougristiikka onkin näiden peruskysymysten ratkaisun jo ollessa näköpiirissä päässyt keskittymään entistä tiiviimmin eri kielten erityisongelmiin, ja keskustelu suomalais-ugrilaisesta äännehistoriasta on muodostunut ulkomaisten tutkijoiden ja Erkki Itkosen väliseksi vuoropuheluksi, jossa vastustavat teoriat ovat yksi toisensa jälkeen saaneet asiallisesti arvoiteltuina väistyä. Niinpä varsinainen keskustelu onkin käyty ulkomaisilla foorumeilla.

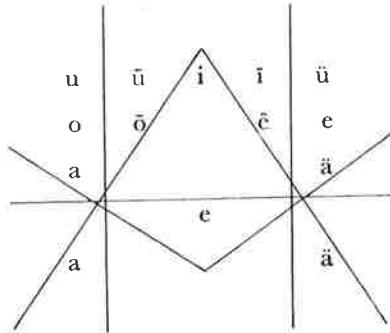
Käsityksiään suomalais-ugrilaisen kantakielen äänne- ja muotorakenteesta on Erkki Itkonen kuluneella vuosikymmenellä valottanut mm. teoksessaan *Suomalais-ugrilaisen kielen- ja historian tutkimuksen alalta* (Tietolipas 20, Helsinki 1961) ja aikakauskirjassa *Ural-altaische Jahrbücher* (osa 34, 1962) sekä artikkelissaan *Über Alter und Entstehung der finnisch-ugrischen Quantitätskorrelation* (Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. I. Philologisch-historische Klasse, n:o 7, 1968). Näissä artikkeleissaan Itkonen päätyy tukemaan sitä jo vakiintumassa olevaa käsitystä, että kantakielessä oli todennäköisesti 20 yksinäiskonsonanttia ja kolme geminaattaa, nimittäin *kk*, *pp* ja *tt*. Tämän lisäksi oli vielä lukuisia konsonanttiyhtymiä. Vokaalistorakenteissaan Itkonen on Genetzin tavoin tullut siihen käsitykseen, että ims. kielet ovat vokaalistorakenteeltaan erittäin konservatiivisia. Tähän viittaavat Itkosen mukaan paitsi suomalais-permiläisten kielten vokaalistorakenteet, jotka selvästi edellyttävät pohjakseen kantasuomen kaltaista vokaalijärjestelmää, myös vanhat, lähinnä arjalaiselta taholta suomalais-ugrilaisena aikana saadut lainasanat, jotka ims. taholla ovat säilyneet lähes muuttumattomina. Itkosen rekonstruoima suomalais-ugrilaisen kantakielen vokaalisysteemi on seuraavanlainen:

u	ū	ü	i	ī
o	ō		e	ē
	a			ä

Kaikki nämä vokaalit saattoivat esiintyä ensi tavussa. Toisessa tavussa saattoivat esiintyä vain seuraavan vokaalikolmion jäsenet:

	e	
a		ä

Nämä ensimmäisen ja toisen tavun vokaalit saattoivat kombinoitua toisiinsa seuraavasti:

Näitä käsityksiään on Itkonen täsmentänyt Hampurin Martin Fogel -symposiumissa kesällä 1968. Kongressin esitelmät on julkaistu Ural-altaische Jahrbücherin 41. osassa (Erkki Itkonen: Zur Wertung der finnisch-ugrischen Lautforschung ja Thesen und Antithesen in der finnisch-ugrischen Vokalforschung, UAJb 41). Ensimmäisessä esitelmässään Itkonen esittää todisteita ims. kielten vanhakantaisuudesta ja tarkastelee lähemmin suom.-ugr. kantakielen mahdollista kvantiteettikorrelaatiota. Itkosen mukaan kaikki tähänastiset yritykset todistaa ims. kielten vokaalien kvantiteettikorrelaatio sekundaariksi ovat pitämättömiä ja tosiasioista piittaamattomia. Hän esittää parikymmentä etymologiaa varman alkuperäisen pitkän vokaalin sisältäneistä sanoista. (Näiden valossa kvantiteettikorrelaatio suomalais-ugrilaisessa kantakielessä ei olisi ollut sen vähäpätöisempi äänteistön seikka kuin esim. myöhäiskantasuomessa; kummassakin tapauksessa lyhyiden vokaalien esiintymistaajuus on ollut pitkiin verrattuna noin kymmenkertainen tai ehkä vähän suurempi. Väittämällä suomalais-ugrilaisen kantakielen vokaalien kvantiteettikorrelaatiota perifeeriseksi kysymykseksi väitetään samalla, ettei kysymys ole kovin tärkeästä ilmiöstä itämerensuomalaisellakaan taholla!) Eräät tutkijat ovat suhtautuneet skeptisesti myös konsonanttien kvantiteettikorrelaatioon, jota Itkosen mukaan suomalais-ugrilaisessa kantakielessä ovat varmasti edustaneet klusiilit *p*, *t* ja *k* sekä näitä vastaavat geminaatat *pp*, *tt* ja *kk*. Kaiken kaikkiaan on esitetty kolme erilaista vaihtoehtoa tämän ilmiön selittämiseksi:

I	II	III
*pp—*p	*p—*b	*p—*β
*tt —*t	*t —*d	*t —*δ
*kk—*k	*k—*g	*k—*γ

Näistä kolmas vaihtoehto, joka on Steinitzin esittämä, kaatuu ensi kädessä siihen, että lappi suom.-ugr. kielistä selvimmin on säilyttänyt toisistaan erillään alkuperäisen yksinäis-*t:n* (Steinitzillä *δ) ja alkuperäisen spirantin *δ:n; edellistä edustaa lapissa vaihtelu *tt:d* (esim. *giettä* 'käsi', g.sg. *giedá* < sgr. *käte), jälkimmäistä taas *dd:d* (esim. *buóddo* 'pato', g.sg. *buódo* < vksm. *pado < sgr. *padə). Tämän lisäksi näillä lapin tyypeillä on johdonmukaisesti kahtalaiset vastineet muualla kielikunnassamme: edellistä esimerkkiä vastaa unkarin sana *kéz* 'käsi', jossa alkuperäistä *t:tä* edustaa aivan normaalisti *z*, jälkimmäistä taas sana *fal* 'seinä', jossa alkuperäistä *δ*-spiranttia vastaa kuten yleensäkin *l*. Toisen esitetystä vaihtoehdoista asettaa kyseenalaiseksi mm. ns. Zipfin laki, jonka mukaan klusiilien sointiopposition tunteivissa kielissä soinnittomat klusiilit ovat noin kaksi kertaa yleisempiä kuin soinnilliset. Näin ollen jäljelle jää kaikkien suomalais-ugrilaisten kielten edustuksen perustaksi sopiva ensimmäinen vaihtoehto.

Edellä olevaan vokaaliston ongelmaan on mielenkiintoisella tavalla tuonut valaistua Aulis J. Joki, joka Hampurin esitelmässään on tarkastellut samojedin vokaalistoja ja vanhan kvantiteettikorrelaation heijastumista siinä. Joki on havainnut jälkiä kvantiteettikorrelaatiosta aina samojedikielissä asti: suomalais-ugrilaisten kielten lyhyihin ja pitkiin puoliväljiin vokaaleihin palautuvilla sanoilla on siellä erilaiset vastineet.

Martin Fogel -symposiumin yhteydessä Erkki Itkonen puuttui myös tšeremissin, permiläisten kielten ja ugrilaisten kielten vokaalidistosta Unkarissa esitettyihin käsitteisiin. Gábor Bereczki on hiljattain väittänyt, että tšeremissin redusoituneet vokaalit olisivatkin myöhäisiä, lähinnä turkkilaiskielten vaikutuksesta syntyneitä äänneitä ja että kantatšeremissistä olisivat puuttuneet vokaalit *ε* ja *á*. Toisessa esitelmässään (Thesen und Antithesen in der finnisch-ugrischen Vokalforschung, UAJb 41) Itkonen esittää vakuuttavia todisteita Bereczkin teorioita vastaan. Alkuperäisten redusoituneiden ja redusoitumattomien vokaalien edustus on nimittäin tšeremissin murteissa niin johdonmukainen, että mistään myöhäisessä vaiheessa kullakin taholla erikseen tapahtuneesta sporadisesta redusoitumisesta ei voi olla puhettakaan. Itkonen ei myöskään näe mieltä siinä väitteessä, että kantatšeremississä ei olisi ollut *o*:sta ja *e*:stä eroavia vokaaleja *ε* ja *á*. Jälkimmäiset tapaukset heijastuvat nykytšeremissin murteidenvälisinä *e ~ ä* ja *o ~ a* -vaihteluina, ja niitä vastaavat etupäässä suomalais-volgalaiset *ä*- ja *a*-tapaukset. Edellisten edustus taas on yhtenäisempi, ja niitä vastaavat suomalais-volgalaisen kantakielen *e*- ja *o*-tapaukset. Bereczki on esitellyt teorioitaan unkarilaisessa Nyelvtudományi Közlemények -aikakauskirjassa v. 1968 (W. Steinitz és E. Itkonen finnugor vokalizmuselmélete és a cseremisz nyelv, saksaksi ALH XIX).

Samassa Hampurin symposiumissa piti permiläisten kielten vokaaliston historiasta esitelmän unkarilainen tutkija Károly Rédei (Neue Aspekte zur permischen Vokalforschung, UAJb 41). Rédei haluaa osoittaa, että suomalais-ugrilaisessa sen paremmin kuin esipermiläisessäkin vokaaliosassa ei olisi tarpeellista lähteä kvantiteettikorrelaatiosta. Rédein käsitykset pohjautuvat kuitenkin osaksi epävarmoille ja todistusvoimattomille etymologioille, minkä Erkki Itkonen uskottavasti osoittaa. Muuten molemmat tutkijat, Itkonen ja Rédei, ovat samoilla linjoilla kantapermin vokaaliosasta puhuessaan. Molempien hyväksymä kantapermin vokaalisysteemi on tällainen:

u	i̇	i̇
ȯ	ȯ	ė
o	ö	e
a		ε

Itkosen käsityksen (josta tarkemmin esim. Voprosy jazykoznanija 1967, Lytkinin teoksen Istoričeskij vokalizm permskih jazykov arvostelu) mukaan ovat kaksi suppeinta vokaalisarjaa eräiden erikoistapausten ja allofonisuhteiden todistuksen mukaan olleet vielä jossain kantapermin vaiheessa osallisina kvantiteettikorrelaatioon, joka osaksi olisi ollut suoraa perua suomalais-permiläisestä kantakielestä.

Erittäin keskeiseen äänneopin ongelmaan on Paavo Ravila puuttunut artikkelissaan Probleme des Stufenwechsels im Lappischen (FUF 33). Lukuisia eri murteiden äänne- ja muoto-opin seikkoja silmällä pitäen Ravila pyrkii etsimään todisteita sille vanhalle käsitykselle, että kantalappi ja varhaiskantasuomi olisivat tunteneet astevaihtelun. Varsin vakuuttavin perustein Ravila päätyy siihen käsitykseen, että kantalappin astevaihtelu olisi ollut seuraavanlainen:

*ɔ̇k̇	~	*k̇
*k̇	~	*g
*ŋ̇	~	*ŋ̇g
*l̇k̇	~	*lk̇

Tämä systeemi palautuisi taas varhaiskantasuomalaiseen systeemiin, jossa astevaihtelu jo oli idullaan:

*kk	~	*k̇k
*k	~	*k̇
*lkk	~	*lk̇k
*lk	~	*lk̇

Lapin ilmiöitä on käsitellyt myös Mikko Korhonen lukuisissa kirjoituksissa, joista Paavo Siron juhla kirjassa (1969) ilmestynyt lapin metafooniaa käsittelevä artikkeli on mielenkiintoinen metafoonia-ilmion periaatteiden kannalta. Korhonen yhtyy artik-

kelissaan niihin, jotka haluavat metafoniassa nähdä pikemminkin etä- kuin kosketusassimilaatiosta johtuneen äänneilmion. Käsityksensä tueksi Korhonen esittää lukuisia vakuuttavia esimerkkejä tapauksista, joissa kosketusassimilaatiota olisi täysin mahdotonta olettaa, ja huomauttaa, että lopuissakin tapauksissa etäassimilaatio-selitys on yleisesti ottaen paljon todennäköisempi ja selitysvoimaisempi kuin mikään muu vaihtoehto.

Samaa teemaa on Korhonen käsitellyt aikaisemminkin lectio precursoriassaan (Lapin kielen vartalonsisäisten äännevaihtelujen morfologisesta funktiosta, Virittäjä 1967), joka aiheeltaan sijoittuu äänne- ja muoto-opin välimaille. Korhosen mukaan lapin kehitystä täydellisesti agglutinoivasta kantamuodosta nykylapin usein symbolisiksi luonnehdittaviksi murteiksi on ohjannut tendenssi säilyttää alun perin erilaiset ja erifunktioniset muodot erillään, vaikka jälkitavujen painottomuus ja täten myös taipumus redusoitua on laajasti aiheuttanut alkuperäisten morfeemien yhteenlankeamista. Suoranaista jatkoa tälle on laaja artikkeli lapin morfologisten keinojen kehityksestä (Die Entwicklung der morphologischen Methode im Lappischen, FUF XXXVII). Informaatioteoreettisia metodeja käyttäen Korhonen tekee mielenkiintoisia yleiskielitieteellisiä huomioita lapin kehityksestä: muutoksia säätelee tendenssi säilyttää sanojen informaatioarvo sellaisenaan. Kun regressiivisesti ehdolliset allofoniset vaihtelut kehittyivät foneettisesti niin suuriksi, että sanojen loppuosien informaatio voitiin selvästi havaita jo niissä, niin sanojen loppuosat redundantteina tulivat alttiiksi niiden äänneasua yksinkertaistavalle kehitykselle. Jos informaation siirtäminen ei ole käynyt päinsä, ei muutosta ehkä tapahdukaan.

Mikko Korhosen väitöskirja, joka ilmestyi v. 1967 (Die Konjugation im Lappischen. Morphologisch-historische Untersuchung. I. Die finiten Formkategorien. SUST 143), on lähes 400-sivuinen lapin verbintaivutuksen historiallista kehitystä ja nykytilaa käsittelevä tutkimus, jonka päämääränä on ollut saada selville nykyisen kirjavuuden pohjana ollut järjestelmä ja vertailla tätä muihin uralilaisen kielikunnan vastaaviin systeemeihin. Tekijä on joutunut ottamaan muoto-opillisessa tutkimuksessaan kantaa myös moniin lapin äännehistorian epäselviin kysymyksiin, ja näin lukuisat seikat ovat saaneet uutta valaisua. Korhosen väitöskirja sisältää dispositioltaankin jotakin uutta ja käyttökelpoista: koko materiaali, verbintaivutus, on esitetty yksityiskohtaisesti murteittain väitöskirjan alussa. Teos on muun lisäksi käyttökelpoinen siis myös käsikirjana, sillä sen jäsentely on selvä ja havainnollinen. Kantalappiin Korhonen rekonstruoi seuraavanlaisen kolmikantasysteemin, josta myös kaikki muut finiittimuodot ovat johdettavissa:

	presens	imperfekti	imperatiivi
sg. 1.	-m	-jě-m	-o-me
2.	-t	-jě-t	-k
3.	(-ja)	-j	I -sa, II -o-sa

du. 1.	<i>-jä-n</i>	<i>-j-mě-n</i>	<i>-n-jä-n</i>
2.	<i>-ba-ta(-Da)-n</i>	<i>-j-Dě-n</i>	<i>-Da-n</i>
3.	<i>-ba-n</i>	<i>-j-ně-n</i>	I <i>-za-n</i> , II <i>-n-za-n</i>
pl. 1.	<i>-ba</i>	<i>-j-ma-k</i>	<i>-n-ba</i>
2.	<i>-ba-ta(-Da)-k</i>	<i>-j-Da-k</i>	<i>-Da-k</i>
3.	<i>-ja-t</i>	<i>-jě-n</i>	I <i>-za-k</i> , II <i>-n-za-k</i>

Preesensin taivutukseen pohjautuu potentiaalinen ja imperfektin muotoihin taas konditionaalinen taivutus. Preesensin taivutuksessa ilmenevä nominaalimuotojen runsaus viittaa Korhosen mukaan siihen, että nominaalimuotoja ei alun perin olisi käytetty ainoastaan kolmannen persoonan muodoissa vaan myös muissa persoonissa ja että preesens olisi eriytynyt selväksi konjugaation kategoriaksi verraten myöhään.

Lapin konjugaatiota on käsitelty myös Erkki Itkonen (Über einige Formen der dritten Person in der lappischen Konjugation, FUF XXXVII). Itkonen tarkastelee kirjoituksessaan ongelmallisia kolmannen persoonan muotoja eri murteissa. Lähinnä itälappalaisten murteiden perusteella Itkonen asettuu sille kannalle, että kaksitavuisten vartaloiden yksikön kolmannen persoonan preesensin muotojen toisen tavun vokaali ei ole voinut syntyä kontraktion tuloksena, kuten jotkut tutkijat ovat olleet taipuvaisia olettamaan. Saman tien Itkonen hylkää sen mm. Björn Collinderin ja Knut Bergslandin edustaman kannan, että näiden muotojen pohjana olisi ollut vartaloon liittynyt *-ji*-aines, joka olisi syntynyt aikaisemmasta *ja-*, *jä*-johtimesta samanlaisen prosessin kautta kuin itämerensuomalaisten kielten *saafi* on syntynyt aikaisemmasta *sāpa-asusta. Preesensin monikon kolmannen persoonan muodoissa taas on aivan aiheellista lähteä *ja-*, *jä*-johtimisesta ja monikon *t*-tunnuksen sisältäneestä pääteaineksesta. Imperfektin monikon kolmannen persoonan muodoissa imperfektin tunnuksen *j:n* jälkeen sidevokaalilla liittynyt *n* olisi taas saatu kaksikon muodoista (ks. Korhosen taulukoita) aikaisemman monikon tunnuksen *t* (*k*) tilalle häiritsevän homonymian välttämiseksi: preesensin ja imperfektin kolmannen persoonan muodot olivat nimittäin vaarassa langeta yhteen, kun kolmannessa tavussa tapahtui supistuma. Collinderin käsityksen siitä, että pääteaineksena olisi ollut *n* + vokaali, Itkonen hylkää useimpien murteiden kannalta epätodennäköisenä ratkaisuna.

Lapin muotooppiin on Itkonen puuttunut vuosikymmenen molemmissa fennougristikongresseissa. Budapestin esitelmässään (Über den Genetiv und Partitiv in einigen Adverbien, FU 1960, Budapest 1963) hän tarkastelee pääasiassa inarinlapin adverbeja ja jakaa ne äänteellisiin kriteerein kahteen osaan, joiden välisiä suhteita sittemmin lainavaikutukset norjanlapista ovat sekoittaneet. Alkuperäiset suhteet joiden vallitessa molemmissa tyypeissä käytettiin erilaisia pääteaineiksia, ovat silti selvästi paljastettavissa. Helsingin kongressin esitelmässään (Zur Frühgeschichte der lappischen und finnischen Lokalkasus, FU II, Helsinki 1968) Itkonen pyrkii rekonstruimaan varhaiskantasuomalaista sijajärjestelmää. Itkonen mukaan attribuu-

tin ja sen pääsanan välinen kongruenssi on lapista saattanut kadota vasta melko myöhäisessä vaiheessa; alkuperäisistä suhteista olisi vielä jäänteitä attribuuttisten numeraalien ja pronominiin osittaisessa kongruenssissa, jossa attribuutit ovat yleisissä paikallissijoissa. Kun suomalais-volgalaisella ajalla näiden yleisten paikallissijojen rinnalle syntyi kolme sisäistä paikallissijaa, muuttuivat yleiset funktioltaan datiiviksi, essiiviksi ja partitiiviksi, mutta säilyttivät funktionsa osittain monikon muodoissa aina varhaiskantasuomeen asti. Semanttisiin kysymyksiin Itkonen joutuu puuttumaan myös lapin eräitä deminutiivimuotoja käsitellessään (*Die lappischen Deminutivableitungen von Superlativen und Komparativen, zunächst im Lichte des Inarilappischen. Lapponica, Essays Presented to Israel Ruong, May 26, 1963, Lund 1964*). Deminutiivin päätteen liittäminen komparatiivimuotoihin on ollut nimenomaan konkreettistamiskeino, jolla sinänsä abstraktisesta komparatiivista on muodostettu selvätarkoitteinen nomini. Deminutiivijohtimen yksinomaisuus paikkaa ja aikaa ilmaisevissa sanoissa johtuu yleistyksestä.

Fonologisia näkökohtia on Raija Jokinen hyödyntänyt pohtiessaan eräitä luulajanlapin muotoseikkoja (*Über die Illative *tasā, tasi* im Lulelappischen, SUST 125, Helsinki 1962*). Sekundaarien *i*-loppuisten yksitavujen illatiivimuotojen Jokinen selittää syntyneen nopeassa puheessa sellaisten muotojen pohjalta, joissa ensi tavu oli avoin ja siinä oli lyhyt vokaali. Tällaisissa muodoissa nimittäin toisen tavun etymologisesti lyhyt *a* piteni ja sekoittui etymologisesti pitkään *a*-vokaaliin, jonka historiallinen allofoni on etymologisesti pitkä *e*. Pitkä *a* ei luulajanlapissa voi lyhetä, ja tällöin ainoa lyhennysvaihtoehto nopeassa puheessa oli pitkän *e*:n lyhentymä-vastine *i*. Näistä muodoista *i* sittemmin yleistettiin analogisesti myös pitkän ensi tavun sisältäneisiin muotoihin.

Erkki Itkonen on kuluneella vuosikymmenellä pohtinut useaan otteeseen myös tšeremissin muotohistorian kysymyksiä. Syntaksin ja muoto-opin rajamailla liikkuu Virittäjässä 1960 ilmestynyt artikkeli Tšeremissin kielen sanaliittojen suhteesta yhdyssanoihin ja taivutusmuotoihin, puhtaasti muoto-opillinen on taas kirjoitus Eräistä tšeremissin adverbityypistä (Virittäjä 1966). Pääasiassa tšeremissia käsittelee myös artikkeli Eräiden latiivin ja prolatiivin päätteiden tarkastelua (Virittäjä 1967), jossa Itkonen pohtii *k, j* ja *ka* -pääteainesten historiaa suomalais-permiläisten kielten, erityisesti tšeremissin suhteita silmällä pitäen. Teoreettisestikin erittäin merkittäviä kannanottoja sisältyy Erkki Itkosen laajaan Paavo Ravilan juhla-kirjassa ilmestyneeseen artikkeliin *Beobachtungen über die Entwicklung des tscheremissischen Konjugationssysteme* (SUST 125, Helsinki 1962). Kirjoituksessaan Itkonen osoittaa havainnollisesti, miten äännekehityksestä johtunut taivutusmuotojen yhteenlankeaminen aiheutti tarpeen hakea apua ja selvennystä eräiden muotoainesten analogisista yleistyksistä.

Viime aikojen eturivin tšeremissin tutkijaksi noussut Alho Alhoniemi, jonka pääasiallinen tutkimusala on lauseoppi, on ottanut kantaa myös tšeremissin muoto-opin kysymyksiin. Hän on tutkinut tšeremissin *βal, βäl* -aineksen alkuperää ja lähinnä syntaktisista syistä todennut, että kyseessä saattaa olla kaksi eri alkuperää olevaa

morfeemia, joista toinen varmasti on tšeremissin omaa perua. Toista on oletettu tšuvassilaiseksi lainaksi pääasiassa äänteellisistä syistä, mutta sopivaa vastinetta tšuvassin taholta on vaikeata löytää.

Permiläiselle taholle siirtyäksemme lienee vuosikymmenen ainoa puhtaasti muotooppia koskettava artikkeli Erkki Itkosen Esiintyykö *s*-latiivi permiläisissä kielissä? (Virittäjä 1966). Obinugrilaisia kieliä koskeva 1960-luvun tärkein teos on epäilemättä Matti Liimolan vogulin nominintaivutusta koskeva väitöskirja (Zur historischen Formenlehre des Wogulischen. I. Flexion der Nomina. SUST 127, Helsinki 1963). Liimolan työ on ollut suurelta osin uudisraivausta: hänen tärkeimpinä lähteinä ovat olleet erilaiset painetut ja painamattomat murretekstit, joista arvokkaimpia ovat Artturi Kanniston laajat kokoelmat. Liimolan tutkimus on samalla sekä laaja ja yksityiskohtainen deskriptio että syvälle luotaava historiallisten päätelmien sarja. Toisistaan pikemminkin kielten kuin murteiden tavoin poikkeavien vogulin murteiden muoto-opin diakroninen ja synkroninen selvittely ei liene fennougristiikan helpoimpia tehtäviä. Liimola on ulottanut muoto-opilliset tutkimuksensa myös konjugaation alalle (ks. Das *l* der Objektiven Konjugation des Wogulischen, FU II 1965, Helsinki 1968), joten lähitulevaisuudessa voimme odottaa yhtä täysipainoista esitystä myös vogulin verbintaivutuksesta.

Lehtisalon ja Donnerin perinteitä samojedin alalla on meikäläisistä fennougristeista jatkanut Aulis J. Joki, joka on tuonut esiin useita kiinnostavia piirteitä selkupin kaksikosta niin muoto-opin kuin syntaksinkin kannalta toisessa fennougristikongressissa pitämässään esitelmässä (Über den Dual im Selkupischen, FU II, Helsinki 1968). Myös Joelta saanemme odottaa merkittäviä lisiä tähän asti melko suppeana pysyneelle samojedikielten tutkimuksellemme.

Kulunut vuosikymmen tuntuu monestakin syystä olevan lauseopin tutkimuksen elpymisaikaa. Puhumattakaan siitä, että Turussa ja Tampereella ovat meneillään laajat suomen lauseopin hankkeet, myös muiden suomalais-ugrialaisten kielten lauseopin tutkimus alkaa käydä yhä keskeisemmäksi alaksi. Uudisraivaajana suomalais-ugrialaisten lauseopin alalla on ollut Paavo Ravila, jonka lauseopillisten esseiden ja artikkelien sarja on jatkunut 1960-luvulle saakka. Virittäjässä v. 1960 julkaisemassaan artikkelissa Nominaalilause ja finiittimuodot Ravila kehittää edelleen teoriaansa verbien finiittimuotojen syntymisestä attribuutteisista ilmauksista, ja saman teeman vaiheilla liikkui myös Ravilan Budapestin fennougristikongressissa pitämä esitelmä (Zur Geschichte des finnisch-ugrischen Nominalsatzes, FU I, Budapest 1963). Ravilan mielipiteet suomalais-ugrialaisten kielten lausehistoriasta lähenevät selvästi niitä käsityksiä, joita viime aikojen uusimman lauseopin teorian, generatiivin kieliopin kehittäjät ovat esittäneet lauseiden lähtökohtana olevia syvärakenteita pohtiesaan; niinpä Ravila onkin sitä mieltä, että kielten todellinen syvästrukturi on löydettävissä nimenomaan kielen historiasta.

Käsityksensä kaikkien suomalais-ugrialaisten kielten pohjana olevista sanajärjestys- ja lauserakenneseikoista Ravila on kiteyttänyt Björn Collinderin vertailevaan

kielioppiin kirjoittamaansa lauserakennetta koskevaan lukuun (Sentence Structure: Björn Collinder, Comparative Grammar of the Uralic Languages. 1960; sama, Introduction till de uraliska språken, Tukholma 1962; sama, Introduction to the Uralic Languages, Berkeley and Los Angeles 1965).

Ravilan työllä on ollut useita jatkajia. Lappia on käsitellyt Mikko Korhonen artikkelissaan *Zum syntaktischen Gebrauch des lappischen Verbs gál'gát 'sollen, müssen'* (SUST 125, Helsinki 1962). Nykylapin suhteiden nojalla Korhonen päättelee, että *gál'gát*-verbin sisältävissä konstruktioissa tekemisen kohteen alkuperäinen sija on ollut akkusatiivi toisin kuin nykyään useilla tahoilla on laita. Pauli Saukkonen on kosketellut mordvaa artikkelissa, joka läheisesti liittyy hänen myöhemmin ilmentyneeseen väitöskirjaansa: *Die Verwendung des nominativischen und illativischen Infinitivs im Mordwinischen* (FUF 35, Helsinki 1964).

Viime aikojen syntaksintutkimus on keskittynyt tšeremisiin. Nimenomaan tšeremissin sijajärjestelmä on saanut osakseen huomiota, mutta myös erilaisten aika-muotojen syntaktista käyttäytymistä on tarkastellut toinen etevä tšeremissin tutkijamme Eeva Kangasmaa-Minn. Sananjalassa v. 1959 ilmestyneen artikkelin lisäksi (Tšeremissin perfekt) hän on julkaissut USA:ssa laajahkon tutkielman tšeremissin menneen ajan muodoista (Eeva K. Minn, *The So-Called Past Tenses in Cheremis American Studies in Uralic Linguistics I*, Bloomington 1960). Erittäin moderni on metodiltaan Kangasmaa-Minnin väitöskirja (*The Syntactical Distribution of the Cheremis Genitive I*. SUST 139, Helsinki 1966), jossa hän syntaktisin perustein jakaa tšeremissin genetiiviset *n*-päätteiset muodot kolmeen distribuutioluokkaan, joista kullakin on oma semantiikkansa. Genetiiviin liittyvät Kangasmaa-Minnin muutkin tutkielmat 1960-luvun loppupuoliskolla. Genetiivin asemaa tšeremissin sijasyhteisissä hän on pohdiskellut Sananjalka-sarjassa julkaisemassaan artikkelissa (*Genetiivi tšeremissin sijasyhteisissä*. Sananjalka 9, Turku 1967). Helsingin kongressissa pitämässään esitelmässä *The Category of the Adnominal Genitive in Cheremis* (FU II, Helsinki 1968) tarkastelee nominin määrittänä olevaa genetiiviattribuuttia paitsi tšeremissin kannalta myös yleiskielitieteellisesti kiinnostavasta näkökulmasta. Paavo Siron juhlakirjassa ilmestyneessä kirjoituksessa on siinäkin kysymys genetiivistä, mutta tällä kertaa ns. kaksoisobjektitapauksien osana. Kangasmaa-Minn soveltaa tässä artikkelissaan erittäin menestyksellisesti käytäntöön transformaatio-teorian uusimpia menetelmiä ja selvittelee näiden avulla tšeremissin kaksoisobjektitapauksia ja niiden sijauksen mekaniikkaa. Kangasmaa-Minn on ollut paitsi moderni, miellyttävään ja jännittävään tyyliin kirjoittava tutkija, myös tuottelias: väitöskirjaan on ilmestynyt jatko (SUST 146, Helsinki 1969), jossa otetaan ensimmäisessä osassa esitellyn problematiikan mukaisesti käsiteltäväksi uusia ilmiöitä. Vanhaan kiistakysymykseen genetiivin *n*-päätteen alkuperäisestä funktiosta ottaa kantaa viime syksynä ilmestynyt artikkeli *Über die Beziehungen zwischen Genitiv und Possessivadjektiv im Tšeremissischen* (FUF 37, Helsinki 1969). Kirjoittaja päätyy siihen käsitykseen, että kun tšeremissin erilliskehityksen aikana *n*-päätteelle kehittyi genetiivin rinnalle myös possessiivadjektiivin johtimen funktio, se myös äänteellisesti

jakaantui kahtia: näin konsonanttivartalotapauksissa possessiivadjektiivin *n* liitty vartaloon *a*-vokaalin välityksellä, genetiivin *n* taas redusoituneen *ə:n*.

Tuottelias tšeremissin tutkija on ollut myös Alho Alhoniemi. Hänen ensimmäinen tšeremissistä käsittelevä tutkimuksensa oli Helsingin kongressissa pidetty esitelmä. Se koski tšeremissin *γâtš*-postpositiota (Über die distributive Verwendung der tscheremissischen Postposition *γâtš*, FU II, Helsinki 1968); tämän distributiivinen käyttö rajoittuu lähinnä tšeremissin länsimurteisiin, joissa lisäksi tavataan sama postpositio muunkinlaisissa erikoisfunktioissa. Jatkoa tälle suhteellisen laajoja esitöitä vaatineelle artikkelille on Alhoniemen v. 1968 ilmestynyt väitöskirja Über die Funktionen der Wohin-Kasus im Tscheremissischen (SUST 142, Helsinki 1968). Strukturalistista distribuutiomenetelmää käyttäen Alhoniemi asettaa taitavasti uusiin suhteisiin tšeremissin aikaisemmassa tutkimuksessa epätydyttävästi käsitellyt tulosijojen pääteainekset. Tšeremissin sijajärjestelmää on Alhoniemi myöhemmin pohtinut yleisemmältä kannalta artikkelissa Suomen ja tšeremissin kielen suuntasijajärjestelmien funktionaalista rakenteesta (Sananjalka 10, Turku 1968). Väitöskirjan teemaan liittyy myös Alhoniemen artikkeli Paavo Siron juhla kirjassa: Tulosijojen käyttö omistamisen tai hankinnan kohteen ilmaisemiseen tšeremissin kielessä (Tampere 1969). Samoin Sananjalka 11:ssa ilmestyneessä artikkelissa pohditaan väitöskirjanteon yhteydessä hahmottuneita teemoja, nimittäin datiiivin epäadverbiaalista käyttöä, jonka Alhoniemi toteaa suhteellisen myöhäiseksi ilmiöksi. Tämän datiiivin funktion synty selittynee suomalais-ugrialaisten kielten *l*-kaasusten synnyn selvittelyn avulla.

Permiläisten kielten nominaalimuotojen syntaktisia suhteita on Günter Stipa käsitellyt väitöskirjassaan Funktionen der Nominalformen des Verbs in den permischen Sprachen (SUST 121, Helsinki 1960). Stipan materiaalina ovat olleet permiläisten kielten tekstikokoelmat sekä uudet kieliopit. Stipan tutkimusmenetelmä on ollut syntaktis-semanttinen: verbaalinominien funktioita tutkiessaan hän on myös pitänyt silmällä samanmerkityksisten parafrasien käyttäytymistä ja verbaalinominien suhdetta näihin. Nominaalilauseiden ja verbaalinominillisten ilmausten tutkiminen on vienyt Stipan kiintoisiin päätelmiin: ei voida puhua niinkään formaalisesta nominaalisuudesta (joka pohjautuu predikaattimuodon substantiiviuteen), vaan pikemminkin syntaktisesta nominaalisuudesta (joka pohjautuu tekijän ja predikaatin syntaktiseen suhteeseen).

Myös Matti Liimola on puuttunut syntaksin kysymyksiin artikkelissaan Vogulin *βə-*, *βi-* jne. 'ottaa' -verbin pleonastisesta käytöstä (Sananjalka 9, Turku 1967). Liimolan käsittelemä ilmiö vastaa rakenteeltaan suomen 'otti (ja) lähti' -tyyppisiä konstruktioita, mutta yksityiskohtaisen pohdinnan jälkeen Liimola päätyy pitämään tätä vastaavuutta sattumana, joka perustuu myöhäiseen rinnakkaiskehitykseen.

Varsin kiintoisa on myös Ingrid Schellbach-Kopran tutkimus ostjakin kysymyslauseista (Struktur und Funktion der ostjakischen Fragesätze, FUF XXXIV, Helsinki 1964). Kysymyslauseita Schellbach erottaa kolme tyyppiä: 1) sanajärjestyksellä, 2) konkreettisella kysymysmorfeemilla ja 3) intonaatiolla aikaansaatu kysymyslause. Interrogatiivipronominin käyttöä Schellbach pitää myöhäisenä ilmiönä, sillä

nykyäänkin näillä pronomineilla on myös indefiniittinen merkitys; interrogatiivinen merkitys on syntynyt indefiniittisestä kysymysintonaation käytön kautta. Kysymyslauseen intonaatiota Schellbach-Kopra on käsitellyt Helsingin fennougristikongressissa esitelmässään, joka perustuu syntyperäisiltä ostjakeilta nauhoitettuihin näytteisiin. Ostjakin kysymyslauseisiin ei venäläinen vaikutus ole päässyt tunkeutumaan, koska ostjakin kysymyslauseen muodostamistavat ovat suurelta osalta toiset kuin venäjässä; tämän vuoksi on yhtäläisyys unkarin kysymyslauseiden intonaation kanssa selvästi havaittavissa.

Viime vuosikymmenen etymologisen ja yleensä sanahistoriallisen tutkimuksen merkkitapahtumaksi on luettava Suomen kielen etymologisen sanakirjan kolmannen ja neljännen osan ilmestyminen. Kirjoittajat Erkki Itkonen ja Aulis J. Joki ovat johdonmukaistaneet ja vakiinnuttaneet sanakirjan toimitusperiaatteita solidiksi ja selkeäksi esitykseksi, johon vastaisen sanahistoriallisen tutkimuksen on helppo tukeutua. Kirjoittajien työ ei ole ollut helppoa, eritasoisista ja eriluonteisista lähteistä saatujen tietojen järjestäminen juoheiksi artikkeleiksi on ollut tehtävänä äärimmäisen hankala. Silti Itkonen ja Joki ovat onnistuneet: etymologisen sanakirjan artikkelit ovat jo sellaisinaan täysipainoisia ja tiiviitä tutkielmia. On selvää, että etymologisen sanakirjan, jota syystä voidaan pitää sanahistoriallisen tutkimuksen synteessinä, on myös seurattava aikaansa. Tähän onkin SKES:n osalta jo varauduttu; lisämateriaalia kerätään jatkuvasti, ja sen saattaminen painokuntoon tulee ajankohtaiseksi teoksen valmistuttua.

Etymologisen tutkimuksemme ala on kuluneellakin vuosikymmenellä ollut laaja: etäsukukielistämme ovat kaikki aina samojedia myöten mahtuneet sen piiriin. Varsin intensiivistä on ollut lapin sanahistorian tutkimus. Vuosikymmenen lopulla edesmennyt lappologiamme nestor T. I. Itkonen ennätti julkaisemaan kansatieteellisten teosten lisäksi myös kielitieteellisiä tutkielmia, joista lappia koskevat lainasanatutkimukset eivät liene vähäpätöisimpiä. Lauri Postin juhla kirjassa (Fenno-Ugrica, SUST 145, Helsinki 1968) julkaistu artikkeli Lappalais-suomalaisia sanavertailuja III tuo esiin kaikkiaan 62 rinnastusta, joista osa paljastuu yhteiseksi perinnöksi, osa taas on tarkalla suomen ja lapin murteiden tuntemuksella ja historiallisten tosiseikkojen harkinnalla paljastettavissa lainoiksi milloin suomesta lappiin, milloin päinvastoin.

Myös Erkki Itkonen on julkaissut tutkielmia lapin sanastosta. Mielenkiintoinen ja taidokas on lappalaisten esihistoriaa kielentutkimuksen keinoin selvittelevä tutkimus, jossa lappalaisten erilaiset nimitykset, niin heidän itsensä kuin vieraidenkin käyttämät, ovat pohjana selvitetäessä lappalaisten kulttuurisuhteita naapurikansoihin (Lappalaisten esihistoria kielitieteen valossa. Tietolipas 20, Helsinki 1961). Taitavan tutkijan käsissä vähäpätöisinä pidetyt kielen sanat muuttuvat kulttuurihistoriallisen tutkimuksen korvaamattomiksi välineiksi ja antavat elävän kuvan menneestä maailmasta, sen arvoasetelmista, yhteiskuntajärjestelmistä ja kulttuurisuhteista. Samaa kielitieteilijä-kulttuurihistorioitsijan otteen selkeyttä on myös artikkelissa *Zwei Andenken an die Zeit von Karelien und Haalogaland im Lappischen* (SUST 145, Hel-

sinki 1968), jossa Itkonen kahden harvinaisen murreosan pohjalla luo uutta valoa Lapin keskiajan sekaviin valtiollisiin suhteisiin. Itkosen lappia koskevista etymologisista tutkimuksista mainittakoon vielä 1962 Virittäjässä ilmestynyt tarkkanäköinen artikkeli Eräistä Knud Leemin lapin sanakirjoissa mainituista sanoista. Tarkkoja sekä semanttisia että äänteellisiä huomioita sisältyy myös Terho Itkosen laajaan artikkeliin lapin *birjäl*-sanasta (SUST 125, Helsinki 1962), jota tarkastellaan myös muiden sukukielten, erityisesti suomen suhteita silmällä pitäen.

Varsin vakuuttavia ovat myös Kaino Heikkilän huomiot mordvan ja yleensä suomalais-volgalaisten kielten sanastosta (Etymologisia huomioita mordvalaisesta kaulonkirjallisuudesta, Sanajalka 9, Turku 1967). Myös Matti Liimola on kuluneellakin vuosikymmenellä jatkanut vankasti dokumentoitua obinugrilaisia kieliä koskevien sanatutkimustensa sarjaa. Eri foorumeilla (FUF, Virittäjä, SUST, Sananjalka jne.) Liimola on asiantuntevasti käsitellyt varsinkin vogulin sanojen murrelevintää ja suhdetta läheisempiin ja kaukaisempiin sukukieliin. Mainittakoon tässä pari näistä: Etymologisches aus den ugrischen Sprachen, SUST 125, Helsinki 1962 ja Etymologische Bemerkungen, SUST 145, Helsinki 1968). Samojedin sanaston ja kulttuurihistorian ongelmia on Toivo Lehtisalo selvittänyt artikkelissaan Über ein samoje-disches Wort für Mehl, joka on ilmestynyt Ravilan juhlakirjassa (SUST 125, Helsinki 1962).

Kielikuntamme eri jäsenten moninaisia kontakteja muiden kielikuntien edustajiin on kuluneella vuosikymmenellä tarkastellut Aulis J. Joki. Väitöskirjatyössä hioittunut etymologinen metodi ja kulttuurisuhteiden problematiikan tuntemus ovat kuluneellakin vuosikymmenellä kuvastuneet tutkielmista, jotka ovat liikkuneet mm. ural-altailaisissa kontakteissa ja sukulaisuuskysymyksissä, mutta myös laajemmilla, periaatteellisemmilla linjoilla. Lähinnä uralilaisien kielten piirissä Joki pysyttelee mm. Virittäjässä ilmestyneissä artikkeleissaan Kielihistoriallisia lisiä (1960) ja Etymologian harhapoluilta (1962); niissä on lisäksi kannanottoja altaistiikan kysymyksiin ja yleisempiinkin ongelmiin. Laaja tutkimus on Paavo Ravilan juhlakirjassa ilmestynyt artikkeli Finnischugrisches im Ossetischen? Siinä Joki pohtii unkarilaisten ja permiläisten kontakteja muinaisosseetteihin. Kirjoittajan mielestä ei esim. unkarin sanaston runsaita osseettilaisperäisiä aineksia voi selittää muuten kuin olettamalla pitkää ja läheistä naapuruutta näiden kansojen välillä. Kun vain suhteellisen vähän aineksia on kulkeutunut unkarista osseettiin, on luultavaa, että vasta kontaktien päättymistä edeltävinä aikoina kansat ovat olleet kulttuuriltaan kuta-kuinkin samalla asteella. Joen tutkielmassa saa moni varhemmin esitetty sanarinnastus uuden tulkinnan. V. 1960 Budapestin kongressissa pidetty esitelmä (Uralte Lehnwörter oder Zufälle, FU I, Budapest 1963) liikkuu sanahistorian piirissä, mutta puitteet ovat toiset: tällä kertaa on kysymys indouralilaisesta sanamateriaalista ja vanhoista lainasuhteista puoleen ja toiseen. Periaatteellisia kannanottoja sisältyy runsaasti Joen virkaanastujaisesityksensä Kielisukulaisuuskysymyksiä (Virittäjä 1965). Katsauksen uralilaisien ja turkkilaisien kielten kosketuksiin on Joki julkaissut

Virittäjässä 1967; artikkeli on alkuaan laadittu Turkin kulttuurin käsikirjaa varten.

Ural-altailaista kielisukulaisuutta lähinnä sanaston kannalta on edelleen pohtinut Martti Räsänen (STEP 1963, Helsinki 1964). Sanarinnastusten lisäksi myös morfologia ja syntaktisia ural-altailaisia aineksia on tarkastellut altaistina ja indogermaanitina tunnettu Pentti Aalto sisällökkäässä artikkelissaan Uralisch und Altaisch (UAJb 41, 1969).

Erikoismaininnan kulttuurisuhteiden tutkimuksen alalla ansaitsee Günter Stipan tutkimus muinaispermiläisen kirjaimiston alkuperästä (Der Ursprung der permischen Schrift, FU I, Budapest 1963, ks. myös Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, osa 110, 2. vihko, Wiesbaden 1961). Stipa toteaa vakuuttavin perustein, ettei aikaisempi oletus tämän kirjaimiston kreikkalaisesta tai venäläisestä alkuperästä pidä täysin paikkaansa, vaan ainakin osa kirjaimia on peräisin muualta. Todennäköisin alkulähde on Stipan esittämien todisteiden mukaan löydettävissä ainakin kuudelletoista kirjaimelle iranilais-kaukasialaisista kirjaimistoista, jotka luultavasti kaupan välityksellä ovat tulleet permiläisten ulottuville. Vihjeen kirjaimiston iranilais-kaukasialaisesta alkuperästä ovat antaneet syrjäänin omalaatuiset kirjainten nimitykset. Iranilais-kaukasialaiset kirjaimistot taas ovat aramealaista alkuperää.

Stipan merkittävään keksintöön on ottanut kantaa Martti Räsänen (Suomalais-ugrilaisten kansojen vanhempien kirjaimistojen alkuperästä. Kalevalaseuran vuosikirja 42). Kirjoituksessaan Räsänen korostaa Stipan keksinnön tärkeyttä kulttuurisuhteiden tutkimuksen kannalta: se seikka, että Venäjällä koulutuksensa saanut Tapani Pyhä ei ottanut käytäntöön venäläisten käyttämää kirjaimistoa, osoittaa, että kirjaimistoa ei luonut Tapani, vaan sillä oli jo pitkä perinne takanaan. Permiläisten tiedetään olleen kirjeenvaihdossa bolgaarien kanssa jo ensimmäisellä vuosituhannella jKr.

Materiaalijulkaisujen toimitustyö on jatkunut voimaperäisenä. Tekeillä olevista suurtöistä mainittakoon inarinlapin (toimittajina Erkki Itkonen ja Raija Jokinen-Bartens), mordvan (Paavo Ravila ja Kaino Heikkilä), tšeremissin (Paavo Siro ja Alho Alhoniemi), votjakin (T. E. Uotilan työtä jatkaa Mikko Korhonen) ja vogulin (Matti Liimola ja Vuokko Kulmala) sanakirjat, joihin tälle vuosikymmenelle siirryttäessä liittyy myös selkupin sanakirjan toimitustyö (Aulis J. Joki ja Pekka Sammallahhti). Lisäksi erilaisia kielennäytekokoelmia on valmisteilla useita. Kun mahdollisuutemme laajoihin muiden etäsukukielten materiaalinkeruihin ovat näihin asti olleet melko pienet ja materiaalin tarve kuitenkin suuri, on keruutoiminta keskittynyt lappiin, josta uudenaikaisten välineiden avulla on jo nyt pelastettu paljon arvokasta, muutaman vuoden kuluttua ehkä jo tavoittamatonta ainesta. Tärkeitä etäsukukielten kokoelmia on Helsingin rinnalle syntynyt Turkuun, jonne lapin folkloren keruuhankkeen puitteissa on kertynyt n. 700 tuntia lapin kielen näytteitä.

Käyttökelpoisimmillaan materiaali on tietenkin julkaistuna: painettua tekstiä on vaivatonta lukea ja nidokset ovat helpompia käsitellä kuin irralliset liuskat tai liput. Niinpä lapista olemme kuluneella vuosikymmenellä saaneet neljä nidosta erittäin

arvokasta, tarkasti muistiinpanua materiaalia: Eliel Lagercrantzin seitsenosaisen Lappische Volksdichtung -sarjan neljä viimeistä osaa ovat ilmestyneet Suomalais-ugrilaisen Seuran toimitusten osina 120 (v. 1960), 124 (v. 1961), 126 (v. 1963) ja 141 (v. 1966). Nämä korvaamattomat teokset kattavat lähes kaikki lapin murteet eteläläpistä aina koltanlappiin asti, ja monet niihin sisältyvistä murteista ovat jo tavoittamattomissa. Toinen vertaansa hakeva sarja on Matti Liimolan toimittama Artturi Kanniston vuosisadan alussa keräämään aineistoon pohjautuva Wogulische Volksdichtung, josta viime vuosikymmenellä ilmestyi kuudes osa. Nidos on sarjan ohuin, mutta sisältää silti pitkälti neljättäsataa sivua korkeatasoisia kielennäytteitä. K. F. Karjalaisen ja Heikki Paasonen vuosisadan alussa keräämiä ostjakin aineksia on julkaissut unkarilainen tunnettu ostjakologi Edith Vértes. Hänen toimittamanaan on julkisuuteen tullut yli neljäsataa sivua kielipiillisiä muistiinpanoja useista ostjakin murteista (K. F. Karjalainen, Grammatikalische Aufzeichnungen aus ostjakischen Mundarten. Bearbeitet und herausgegeben von E. Vértes. SUST 128, Helsinki 1964; Heikki Paasonen—Edith Vértes, Ostjakische grammatikalische Aufzeichnungen nach den Dialekten an der Konda an dem Jugan von H. Paasonen. Bearbeitet, neu transkribiert und herausgegeben von Edith Vértes. SUSA 66:2, Helsinki 1965). M. A. Castrénin ainutlaatuisia samojedin kokoelmia on julkaissut Toivo Lehtisalo omien jurakin ja selkupin muistiinpanojensa ohella SUST:n osassa 122 (Samojedische Sprachmaterialien. Gesammelt von M. A. Castrén und T. Lehtisalo. Herausgegeben von T. Lehtisalo. Helsinki 1960). Schiefner yksinkertaisti tai jopa muutti Castrénin kirjoitustapaa 1850-luvulla toimittamissaan samojedin kielioissa ja sanakirjassa, joten uusi ja tarkka laitos oli tieteen kannalta välttämätön.

Suomalais-ugrialaisten kielten ja niiden tutkimuksen yleiskysymyksiä ovat viime vuosikymmenellä käsitelleet Paavo Ravila ja Erkki Itkonen. Ravila on Oman maan 8. osassa tarkastellut suomen kielen asemaa uralilaisessa kielikunnassa ja pohtinut niitä seikkoja, joiden valossa nykyinen käsityksemme uralilaisen kielikunnan rakenteesta ja sen kielten keskinäisistä suhteista on syntynyt (Porvoo 1960). Lisäksi Ravila on selvittänyt suomalais-ugrilaisen tutkimuksen merkitystä suomalaisuudelle ja suomalaisuuden kehitykselle sekä pohtinut tieteemme ideologista pohjaa ja oikeutusta esseessään Finnische Kulturgeschichte und finnisch-ugrische Forschung (SUSA 62, Helsinki 1960). SUSA:ssa ilmestyneessä esitelmässä Die Stellung der finnisch-ugrischen Forschung (SUSA 69, Helsinki 1968) Ravila on käsitellyt mm. fenno-ugristiikan suhdetta muihin teoreettisempiin tutkimusaloihin. Hän ei näe suomalais-ugrialaista kielentutkimusta vain osana yleisestä kielitieteestä eikä esim. suomalais-ugrialaista tai suomalaista etnologiaa vain osana yleisestä antropologiasta, vaan hänen mielestään meidän kannaltamme paljon relevantimmat ja kiintoisimmat kysymyksenasettelut ovat puhtaasti fennistisiä tai fennougristisia. Erkki Itkonen keskeiseen tuotantoon kuuluu kuluneella vuosikymmenellä kaksi teosta, toinen perimmäisesti fennistinen, toinen taas yleiskielitieteelliseltä kannalta arvokas lisä kielentutkimukselle. Kysymys on suomalais-ugrialaisten kansojen historian ja näihin kohdistu-

neen suomalaisen tutkimuksen rautaisannoksesta Suomalais-ugrilaisen kielen- ja historian tutkimuksen alalta (Tietolipas 20, Helsinki 1961) sekä oppi- ja käsikirjasta Kieli ja sen tutkimus, joka on arvokas ja omaperäinen kannanotto yleisen kielitieteen kysymyksiin kielihistorioitsijan näkökulmasta. Suomen suvun esihistoriaa Itkonen on kosketellut myös Osmo Ikolan toimittamassa Suomen kielen käsikirjassa (Helsinki 1968). Siinä Itkonen esittelee paitsi uusinta arkeologista tutkimusta myös antropologien saavuttamia tuloksia. Artikkelit on tiivistä tietoa suomalais-ugrialaisten kansojen kulttuurihistoriasta lähinnä suomen kielen kannalta. Tähän teemaan liittyy läheisesti myös kysymys suomalais-ugrialaisten kansojen oletetusta alkukodista, josta Itkonen lausui mielipiteensä kesällä 1968 Martin Fogel -symposiumissa Hampurissa (Zur geographischen Ausdehnung der finnisch-ugrischen Urheimat. Ilmestynyt UAJb:n numerossa 41). Itkonen ei aseta alkukodille ahtaita rajoja, vaan katsoo elinkeinojen vuoksi tehdyn laajoja retkiä ja suoritettun suuriakin muuttoliikkeitä: alkukoti ei voinut olla suppea seutu, vaan ulottui luultavasti laajalle alueelle Uralin ja Baltian välisellä vyöhykkeellä.

Suomalais-ugrialaisten kansojen tutkimuksen historiaa ovat meillä esitelleet Erkki Itkonen (Suomalais-ugrialaisten kielten tutkimus Suomessa, Tietolipas 20, Helsinki 1961), Aulis J. Joki (M. A. Castrénin elämäntyö. Virittäjä 1963), Tytti Kannisto (Artturi Kanniston tutkimusmatkat Siperiassa, SUSA 64, Helsinki 1963), Osmo Hormia (Über die fennougristischen Interessen von Olaus Rudbeck d. Ä. FUF 35, Helsinki 1964), Paavo Ravila (Heikki Paasonen ja hänen tutkimustyönsä, Virittäjä 1965, sama saksaksi SUSA 66, Helsinki 1965) ja tunnettu bibliografimme Sulo Haltsonen (Peter von Köppen suomalais-ugrialaisten kansojen tutkijana, SUST 145, Helsinki 1968).

Opetuksen tarkoituksia palvelemaan on julkaistu useitakin oppikirjoja. Näistä mainittakoon Erkki Itkonen lapin oppikirja Lappische Chrestomathie mit grammatischem Abriss und Wörterverzeichnis (Hilfsmittel für das Studium der finnisch-ugrischen Sprachen 7. Helsinki 1960), josta on jouduttu ottamaan toinen painos ensimmäisen loputtua. Kirja sisältää paitsi huolellisesti ja tasapuolisesti valittuja tekstejä kansanrunoudesta, kaunokirjallisuudesta ja asiaproosasta myös tiiviin kielioopin ja sanaston, joka sellaisenaan on jo pieni lapin kielen etymologinen sanakirja. Unkarin opetuksen tarpeita tyydyttämään on tarkoitettu Ödön Lavothan ja Viljo Tervosen laatima Unkarin oppikirja (Tietolipas 27, Helsinki 1961) ja István Nyirkosin Unkarin lukemisto (Tietolipas 40, Helsinki 1965), jonka sanaluettelo on ollut pohjana Nyirkosin laatimalle Unkarilais-suomalaiselle sanakirjalle (SKS 1969). Tieteellisempää opetusta varten on saatu myös kauan kaivattu unkarin kielihistorian pääpiirteet selkeästi esittelevä oppikirja, jonka on laatinut István Papp (Unkarin kielen historia. Tietolipas 54, Helsinki 1968).

Kuluneellakin vuosikymmenellä olemme voineet iloita tieteenalamme voimakasta kehityksestä: tärkeät yleiskysymykset näyttävät vähitellen ratkeavan ja näin

on mahdollisuus käydä yksityisten kielten tarjoamiin erityisongelmiin käsiksi ja saavuttaa yhä syvälleikäyvämpiä tuloksia. Tätä tutkimustyötä helpottavat paljolti jo olemassa olevat monipuoliset tekstikokoelmat ja laajat sanakirjat. Haittana on kuitenkin yksi seikka: tutkijan- ja opettajantoimien vähyys. Tämän vuoksi monet lahjakkaat tutkijat joutuvat työskentelemään koulutuksensa kannalta perifeerisillä aloilla. Toivoa sopii, että tämä nurja suhtautuminen kansallisia tieteitämme kohtaan yleensä ja suomalais-ugrilaista kielentutkimusta kohtaan erityisesti on vain ohimenevä ilmiö ja että tälläkin alalla vähitellen alettaisiin ajaa kulttuuripolitiikkaa, joka turvaisi tieteenalamme jatkuvan kehityksen. Parannusta kaivataan siihenkin, että tutkijat kovin usein joutuvat työskentelemään aloilla, joilla heidän koulutuksensa kylläkin on riittävää mutta suurelta osalta hukkaan menevää: suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen ja yleensä kielitieteen monimutkaisiin ongelmiin koulittu tutkija ei tunne voivansa hyödyntää kykyjään tehokkaasti esim. oppikoulun opettajana.

Samoin vaatisi laajojen kielitieteellisten keräelmien toimittaminen tutkijain ulottuville uusilla voimilla ja uusilla työtilaisuuksilla. Nämä näkökohdat sisältyivät Kansallisten tieteiden kehittämissuunnitelmaan, joka tosin ajan mittaan on osoittautunut epärealistiseksi. Odottaa sopii, että valtio korjaa asian tavalla tai toisella, semminkin kun kiinnostus suomalais-ugrilaista tutkimusta kohtaan muualla maailmassa alati kasvaa. Niinpä Saksassa on jo neljä suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppituntia vastaamassa Suomen kahta. Jos ei tilannetta korjata, on kaunis tulevaisuus edessä: meikäläiset tiedemiehet kiertelevät ulkomailla tutkimassa kansainvälisempiä asioita ja opiskelemassa ns. hyötytieteitä, kun taas meidän ainutlaatuiset arkistomme vilisevät englantia, venäjää, ranskaa tai jopa kiinaa äidinkielenään puhuvia tiedemiehiä, jotka ovat tulleet täyttämään tänne muodostunutta tyhjiötä.